

УДК 336.719

Білозубенко В.С.*доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри менеджменту та бізнес-адміністрування
Черкаського державного технологічного університету***Радченко О.В.***кандидат економічних наук,
начальник філії
Сумського обласного управління АТ «Ощадбанк»***Гриценко А.В.***здобувач, м. Дніпропетровськ***СИСТЕМА СТРАХУВАННЯ ДЕПОЗИТІВ В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ
ПРОПОЗИЦІЇ НА ДЕПОЗИТНОМУ РИНКУ****DEPOSIT INSURANCE SYSTEM IN THE CONTEXT
OF THE DEPOSIT MARKET SUPPLY****АНОТАЦІЯ**

У даній статті розглядається поняття системи страхування депозитів як одного із визначальних суб'єктів в контексті формування пропозиції на депозитному ринку. В роботі проводиться оцінка реформи системи страхування депозитів, яка нещодавно відбулась в Європейському союзі. Ця реформа відбулась паралельно із цілим набором реформ фінансового ринку Європи, введенням нових правил діяльності банківських установ в Європейському банківському союзі. Досліджено основні плюси та мінуси використання системи страхування депозитів як на депозитному ринку, так і у фінансовій системі в цілому. Проаналізовано вітчизняний досвід функціонування системи страхування депозитів.

Ключові слова: депозити, депозитний ринок, пропозиція на депозитному ринку, заощадження, система страхування депозитів.

АННОТАЦИЯ

В данной статье рассматривается понятие системы страхования депозитов как одного из основных субъектов в контексте формирования предложения на депозитном рынке. В работе проводится оценка реформы системы страхования депозитов, которая недавно состоялась в Европейском союзе. Эта реформа состоялась параллельно с целым набором реформ финансового рынка Европы, введением новых правил деятельности банковских учреждений в Европейском банковском союзе. Исследованы основные плюсы и минусы использования системы страхования депозитов как на депозитном рынке, так и в финансовой системе в целом. Проанализированы отечественный опыт функционирования системы страхования депозитов.

Ключевые слова: депозиты, депозитный рынок, предложение на депозитном рынке, сбережения, система страхования депозитов.

ANNOTATION

This article discusses the concept of deposit insurance system as one of the main subjects in the context of proposals in the deposit market. This paper evaluates the reform of deposit insurance, which recently took place in the European Union. This reform was held in parallel with a set of reforms of the financial market in Europe, the introduction of new regulations of banking institutions in the European banking union. The basic pros and cons of using a system of deposit insurance in the deposit market and the financial system as a whole. There was analyzed the national experience of the deposit insurance system.

Keywords: deposit, deposit market supply in the deposit market, savings, deposit insurance system.

Постановка проблеми. Коли мова йде про формування будь-яких резервів, то одразу ви-

никає запитання відносно причини, яка стоїть перед цим. Зазвичай, якщо перед людиною з'являється імовірність небезпеки, має бути створено певний захисний буфер, який дозволить мінімізувати її негативний вплив. Світова фінансова криза 2008 – 2009 рр. ще раз підтвердила всю доречність і необхідність формування системи страхування депозитів. У світі незалежно від країни та рівня її економічного розвитку на системи страхування депозитів покладено надзвичайно важлива роль: забезпечення захисту клієнтів банку, їх матеріального благополуччя від імовірності настання кризових явищ як на мікро-, так і на макро-рівнях. Тому від організованості та якості роботи системи страхування депозитів у більшій мірі залежатиме і довіра населення в цілому до банківського сектору, і рівень пропозиції на депозитному ринку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням системи страхування депозитів в контексті формування пропозиції на депозитному ринку займалися як вітчизняні, так і зарубіжні науковці: О. Дзюблик, В. Бобиль [1], О. Орлюк, Дж. Біккер, [3] С. Левін [2], Т. Смовженко, О. Грасюк [2], Т. Болгар [3] О. Іщенко, М. Данилюк та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Чи сприяє розвиток системи страхування депозитів встановленню фінансової стабільності? Чому уряди країн прийняли рішення створювати національні системи страхування депозитів та якого ефекту вони намагались досягти? Ці та інші питання неодноразово звучали в контексті дослідження даної тематики. З однієї сторони, система страхування депозитів формує надійне підґрунтя для функціонування банків на депозитному ринку. Проте, з іншої сторони, підтримуючи довіру вкладників у стабільність системи, страхування депозитів може призвести до більш глибокої кризи з подальшою дестабілізацією фінансової системи (наприклад, через некомпетентну поведінку

банків, коли вони свідомо йтимуть на невиправдані ризики і тим самим наражати себе на фінансові проблеми) [1]. Тому проблема ключових аспектів, пов'язаних із функціонуванням системи страхування депозитів, як однієї із структурних одиниць забезпечення пропозиції на депозитному ринку, не втрачає своєї актуальності і потребує додаткового дослідження.

Мета дослідження є розкриття сучасного стану функціонування системи страхування депозитів в контексті формування пропозиції на депозитному ринку.

Виклад основного матеріалу. Починаючи із 1934 р., коли в США вперше ввели в дію систему страхування депозитів, як відповідь на втрату суспільної довіри під час Великої Депресії 1930–1933 рр. (хоча більшість американського Конгресу не підтримала дану ідею), велика кількість інших країн послідували за їхнім прикладом і також створили подібні системи. Процес створення систем страхування депозитів є складним, оскільки до нього залучається широке коло різних інститутів не лише фінансового сектору, а і політичного. Тому імовірна частина поява конфліктів інтересів. Страхування депозитів є актуальним не тільки для вкладників банків, а і для інших зацікавлених осіб банківської сфери (акціонери, кредитори, менеджери), інші агентства зі страхування депозитів, уряд та платники податків. У кожного із представників визначених груп будуть свої інтереси відносно участі в системі страхування депозитів. Ці інтереси можуть навіть розрізнятися всередині кожної із груп.

У системах страхування (гарантування) депозитів можна виділити дві основні функції, які є взаємопов'язаними між собою: захист споживача і сприяння встановленню фінансової стабільності. Дана система надає страховку вкладникам і таким чином можуть допомогти зменшити загрозу втрати платоспроможності банку. Діяльність систем страхування депозитів та функціонал, який покладений на них відіграє важливу роль як для індивідуальних учасників ринку, так для економіки в цілому. Дані

системи являються частиною всебічної системи, яка під час взаємодії з іншими фінансовими інститутами, має залишатись незалежною і забезпечувати фінансову стабільність.

Однак, поруч із важливою позитивною роллю системи страхування депозитів вони можуть здійснювати і негативний вплив – породжувати так звані моральні ризики, які послаблюють ринкову дисципліну як зі сторони вкладників, так і зі сторони банків, які залучають їхні фінансові ресурси. Банки, розуміючи, що залучені ним фінансові ресурси будуть відшкодовані із фонду системи страхування депозитів, можуть залучати неякісні ресурси або використовувати їх не за прямим призначенням. З іншої сторони, з'являється також питання приводу обов'язкової участі банків у системі страхування депозитів. Оскільки, якщо банк працює стабільно вже протягом кількох останніх років і не є чутливим до негативних структурних змін, то чи потрібно йому взагалі брати участь в системі страхування депозитів, на відміну, від тих банків, які дійсно потребують цього, бо самостійно вийти із кризового становища не зможуть.

Система страхування депозитів може здійснювати відповідний вплив на фінансову стабільність економіки країни, який залежить від багатьох факторів. В першу чергу потрібно звертати увагу на інституційне середовище, в якому функціонує система страхування депозитів. Потужне середовище, включаючи високоякісний нагляд та регулювання, має тенденцію до скорочення потенційних негативних ефектів. Також не менш важливу роль відіграє специфіка фінансування та організаційна структура системи страхування депозитів. Це важливо знати для того, щоб визначити міру стійкості системи відносно різноманітних системних ризиків. Таким чином під час оцінки ефективності функціонування системи страхування депозитів необхідно перевірити мінімум три умови:

- визначити позицію системи страхування депозитів в структурі фінансової системи в цілому;

Таблиця 1

**Основні ознаки, за якими можна розподіляти системи страхування депозитів
(складено автором на основі [2])**

Назва ознаки	Характеристика системи страхування депозитів
Законодавче супроводження	Відповідно до законодавчого супроводження розрізняють неявні (імпліцитні) та явні (експліцитні) системи страхування депозитів.
Схема покриття	За схемою покриття відбувається диверсифікація депозитів за граничними значеннями відшкодування депозитів; кількістю депозитів одного власника в різних банках, доступних для відшкодування; можливістю спільного страхування депозитів та ін.
Організаційна структура	Система страхування депозитів може функціонувати як окрема юридична особа або ж може бути частиною іншого контрольного органу країни, наприклад, бути під юрисдикцією певного міністерства, центрального банку та інших інститутів.
Правила участі	Участь в системі страхування банків може бути добровільною або обов'язковою
Складність організації схеми страхування	Системи бувають одно- або багатократні, тобто кратність визначається кількістю рівнів захисту депозитів

- визначити схему взаємодії з іншими інститутами, які забезпечують також фінансову підтримку системи;

- перевірити наявність гарантій повноцінного виконання, покладених на систему страхування депозитів функцій.

Системи страхування депозитів, що функціонують у світі, розрізняються за різними ознаками (табл. 1).

Основною відмінністю між неявними та явними системами страхування депозитів, що неявні функціонують без нормування на законодавчому рівні. Тобто для того, щоб із системи страхування депозитів було виділено певну суму коштів для захисту вкладників у випадку банківської платоспроможності, потрібне офіційне звернення уряду держави із відповідним проханням, при цьому права вкладників також не є чітко регламентовані. На відміну від неявних систем явні обов'язково представлені конкретними інститутами (фондами), діяльність яких є чітко прописаною в нормативно-правових актах. Всі права, на які можуть розраховувати вкладники, також регламентовані відповідними нормативами. У світі в різних країнах збереглися і одні, і інші системи страхування депозитів. Неявні системи через непрозорість свого функціонування поступово виходять із використання і в більшості розвинутих країнах вже діють явні системи страхування депозитів. Країни Європейського союзу також не є виключенням і вже з 1994 р. всі країни перейшли на явні системи.

Відносно схеми покриття витрат, то від неї залежатиме багато, в першу чергу, саме рішення про здійснення чи нездійснення вкладу в той чи інший банк. Так, якщо чітко визначені обмеження у схемі покриття депозитів, то крупні вкладники можуть бути менш зацікавленими в страхуванні депозитів ніж дрібніші.

Вибір організаційної структури системи страхування депозитів відіграє важливу роль під час встановлення взаємодії з іншими її структурними частинами. Таким чином, визначається статус системи та ефективність її роботи.

Як зазначалося в табл. 1 системи страхування депозитів розрізняються між собою також за правилами участі банків. Відповідно до того чи участь банків в системі добровільною, чи обов'язковою залежить величина страхового пулу системи. Також правила участі можуть розрізнятися відповідно до приналежності капіталу банку чи його рівня системної важливості.

В Україні система страхування депозитів представлена спеціальним інститутом – Фондом гарантування вкладів фізичних осіб. В контексті негативних структурних зрушень в Україні протягом останніх двох років, які були спричинені геополітичними та економічними проблемами, на цей Фонд покладається велика відповідальність щодо забезпечення стабільного стану фінансової системи країни. Цьому також сприяє і внутрішня ситуація в банківському секторі – реформа «очищення» банківської сис-

теми від неефективних банків. Через ці та інші проблеми на поверхні з'являються все нові і нові недоліки у роботі Фонду: недосконала процедура отримання відшкодувань за депозитами, недієві механізми контролювання неплатоспроможності банків, які є учасниками Фонду та ін. Провівши паралель із особливостями діяльності міжнародних систем страхування депозитів, можна сформулювати наступні рекомендації, які першочергово мають бути введені в дію, відносно подальшої роботи Фонду:

- забезпечення жорсткіших умов для вкладників, відносно встановлення компенсаційних виплат із поправкою на ступінь ризику (відсоткову ставку за депозитами) вкладника;

- введення змін у систему покриття Фонду (удосконалити процес відшкодування депозитів шляхом розширення форм виплат).

Висновки. Таким чином, можемо зробити висновок, що на сьогодні система страхування депозитів є невід'ємною частиною функціонування не тільки банківського сектору, а і фінансової системи в цілому. Безумовно від якості роботи інститутів, які виконують протекційну роль депозитів, на пряму залежатиме і величина пропозиції на депозитному ринку. Цілий ряд світових та локальних фінансових криз, спричинених різними факторами (непередбачуваними геополітичними змінами, порушеннями фінансових механізмів) довела, що система страхування (гарантування) вкладів фізичних осіб має вдосконалюватися та впроваджувати дієві механізми щодо захисту депозитів. Окрім усунення вже результатів всіх негативних структурних змін інститути, які представляють систему страхування депозитів мають вести першочергову діяльність щодо попередження виникнення явища неплатоспроможності банків, а також проводити оперативне інформування вкладників відносно реального фінансового стану банків-учасників даної системи.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бобиль В.В. Удосконалення системи гарантування вкладів в умовах сучасної фінансової кризи // Вісник Національного банку України. – 2012. – № 7 (197). – С. 102-107.
2. Грасюк О. Б. Перспективи розвитку системи гарантування вкладів фізичних осіб з огляду на міжнародний досвід / О. Б. Грасюк // Європейські перспективи. – 2011. – № 4. Ч. 1. – С. 168–171.
3. Болгар Т. М. Сучасний стан і перспективи розвитку депозитної діяльності банків України / Т. М. Болгар // Академічний огляд. – 2011. – № 1(34). – С. 38–43.
4. Levine, Ross. "Financial Development and Economic Growth: Views and Agenda, Journal of Economic Literature, June 1997, Vol. 35, no. 2, pp. 688-726.
5. Bikker, J.A. and H.M. Prast, 2001, Efficiency and justice of deposit insurance, Research Paper Supervision No. 40, De Nederlandsche Bank, December 2001 (in Dutch).
6. Dutch Central Bank, State participation as ultimate remedy in a banking crisis: practical lessons, Quarterly Bulletin, December 2008, pp. 30-33.